

ВСТУП

«Війна – це мистецтво обману», - так колись виразився знаменитий китайський філософ та стратег Сун Цзи.

На сьогодні інтернет, телебачення, газети, та й взагалі у розмові з іншими людьми ми можемо досить часто почути слово «війна». Це ми чуємо часто через те, що сьогодні світ, здійснивши «технологічний ривок» вперед, зробив відомими факти з різних кутів світу, прикувавши увагу людства до певних речей.

Коли чуємо слово «війна», то одразу собі уявляємо величезні людські жертви, солдатів в окопах зі зброєю в руках, колосальні руйнування та занепад, літаки, які скидають бомби, танки на вулицях міст. Це пов'язане з тим, що досить часто ЗМІ показують саме такі картини перебігу воєнних дій. Таким чином наше мислення і бачення війни є недалекоглядним. Війна постає, як повна катастрофа.

Дві світові війни, «Холодна» війна, війни в Кореї, В'єтнамі, на Близькому Сході (зокрема, Ізраїль, Ірак і, особливо сьогодні, Сирія), Чечня, Афганістан, Сомалі...Ці війни супроводжували і продовжують супроводжувати нас і в сучасності. Особливо питання війни в нашій країні загострилося після того, як Росія окупувала Крим і розв'язалася війна на Донбасі. Дехто не розуміє воєн і закликає до миру у всьому світі, хтось стверджує, що війна – це той самий природний відбір, тільки в особливо великих масштабах, а хтось, що воювати необхідно для того, щоб знищити потенційного ворога, поки він сам не напав. Проте, всі ці теорії щодо сприйняття і осмислення війни у сучасному світі супроводжуються одним явищем: насильством, вбивством. При чому, вбивством не однієї особи, а десятків, сотень тисяч, чи навіть мільйонів. Досить часто можна почути від людей, що вони втомилися від війни.

Також у ЗМІ сьогодні лунає теорія, що війна – це ніщо інше, як великий полігон, де випробовують нові зразки зброї, щоб зрозуміти їхні недоліки. Коли ці недоліки виявлені, ці зразки беруть на доопрацювання, доробляють їх і знову випробовують. Проте, це лише одна з багато чисельних теорій щодо цього явища, які сьогодні фігурують в мас – медіа.

Впродовж історії засоби вбивства людей еволюціонували. Лук, спис, щит і меч швидко замінили вогнепальною зброєю. З вогнепальною зброєю катапульти замінили гарматами та мортирами, які почали використовувати як на суші, так і на морі на кораблях. А згодом з'явилися літаки, перші танки, ракети і «вінець» людського творіння в плані засобів знищення – ядерна зброя. З роками і у війнах літаки еволюціонували, отримали реактивні двигуни, дальність польоту збільшилася. З'явилися підводні човни, навіть такі, які можуть нести ракети з ядерними зарядами. Кораблі перетворювалися з гребних в парусні; з парусних – в парові; з парових – в електричні і з електричних – в атомні (тобто з двигуном, який працює на атомному паливі). Еволюцію пройшла і зброя: від мечів і списів через мушкети до ракет, які готові за лічені хвилини долетіти до будь – якої точки землі. Такі ракети можуть вже нести зброю масового ураження: ядерну, хімічну і бактеріологічну. Тобто збільшилася дальність зброї і дальність її досягання, її точність. Можна зауважити, що разом з розвитком людства розвивалася і війна, її ведення та

способи перемоги над ворогом.

Тобто, війна, як суспільне явище, супроводжувала людство впродовж всієї її історії. Не раз людство задумувалось над таким питанням: а що таке взагалі війна? Для чого вона? Яку користь вона приносить? Що робити в разі початку війни і як вижити в ній? Відповіді на ці питання людство шукає у всіх областях свого життя. І тим не менше, незважаючи на всю трагічність та наслідки війни, усвідомлення небезпек та страждань, які вона приносить, людство продовжує воювати. Мало того, сьогодні спостерігається тенденція до збільшення оборонних бюджетів, розроблення новіших видів зброї. Практично будь – яке дослідження, чи будь – який винахід сьогодні майже одразу проходить військові випробування. Звідси, як ми вже згадували, досить часто війни йдуть задля того, щоб випробувати це озброєння, побачити його переваги та недостатки. Відтак, воно проходить доробку і починається нова війна.

Сьогодні по всьому світу точаться конфлікти за територію, ресурси, впливи. Це не обійшло, на жаль, і нашу країну. Люди, задаючи різні питання, досить часто сприймають саме явище війни, як щось, що веде до одного: до смерті. Не слід забувати, що і завдяки війнам людський добробут та життя покращується, а випробування та їх вирішення, наслідки, які ставить перед людьми війна, ведуть до еволюції людської думки та загартування людей у різних умовах. Як це не парадоксально, але озброєння змушує людину думати. Таким чином на світ приходять багато винаходів, які вже становлять невід'ємну частину нашого життя і завдяки яким наше життя стає комфортнішим і кращим. До таких винаходів можна віднести як найменші речі (такі, як мобільні телефони, комп'ютери, двигуни), так і найбільші (літаки, кораблі).

Але ще давно людство задало собі питання: чим саме є війна? Це питання стосувалося і філософії, як тієї науки, яка ставить перед собою мету пізнання. Тому перед нею постали такі питання: чи можлива взагалі філософія війни? Якщо ця дисципліна можлива, то у який спосіб? Яка її мета, методи та наукова цінність? Це питання добре розглянули філософи. При чому, питання війни розглядалося філософами буквально всіх епох, не дивно, що між ними були і спільні, і відмінні думки щодо цього явища.

Виходячи з цих питань і тверджень, ми можемо показати актуальність нашої праці. Вона заключається у показі того, що собою становить філософія війни, які причини, підстави і засади має війна, як характеризують і як ставляться до війни різні філософи, які жили в різні епохи існування людської цивілізації. Звідси, мета нашої праці полягає у поясненні самого терміну «війна». У це пояснення входить його розуміння філософами, та що за ним стоїть. Тема, яка виражає обширність цієї праці, як і сама праця, подані так, щоб мати змогу комплексно висвітлити сприйняття поняття війни протягом різних епох і різних філософів. Для кращого сприйняття викладеної інформації, ми поділили роботу на два розділи.

У першому розділі буде йти мова про саме поняття війни та її розуміння в різних аспектах: війни, як явища та війни зі сторони політики, свободи волі та теодицеї. Тобто тут ми приділимо увагу тому, що таке війна і спробуємо показати її образ. Це буде вступний розділ, який буде показувати загальні поняття та розуміння війни.

Першим пунктом I розділу буде пояснення самого терміну «війна» та його сприйняття та розуміння. У другому пункті ми опишемо характер воєн, які проходили впродовж історії людства. Так ми спробуємо показати, для чого велися і ведуться війни, з якою метою розв'язується та чи інша війна. Для кращого розуміння матеріалу ми вважаємо за доцільне також додати до повного філософського розуміння поняття війни невеликі

вкраплення таких наук, як політологія, тактика та стратегія. Це ми робимо з огляду на те, що так робили свого часу філософи і тому, що сьогоднішні передові та найпрестижніші військові ВНЗ світу (Американська військова академія у Вест Пойнті, Інститут стратегічних студій при Військовому коледжі США, Військова авіаційна академія м. Берлін, Німеччина) також використовують такий метод вивчення поняття війни.

У другому пункті першого розділу ми опишемо явище війни вже у її сутності. Для кращого викладу матеріалу цей розділ ми поділили на три пункти. У першому пункті ми покажемо, чим є війна у політиці, продемонструємо зняряддя ведення воєн у політичних колах. Тут ми побачимо, що це не завжди летальна зброя і не завжди великі людські жертви. У цьому пункті ми побачимо, що війни ведуться також і на духовному рівні (за допомогою слова).

Відтак, ми перейдемо до розгляду явища війни з точки зору людської особи та її свободи. Тут ми побачимо, як людина використовує цей Божий дар для свого панування на землі, але більш у негативному світлі, пригноблює, чи вбиває собі подібних.

У третьому пункті цього розділу ми спробуємо загально висвітлити проблематику війни, як боротьбу між добром і злом. Тут ми покажемо що таке є зло, як воно сприймається і що воно собою являє. Відтак ми побачимо, які наслідки цього зла і що людині варто робити, щоб від нього визволитись.

У цьому розділі ми будемо використовувати думки таких мислителів ХХ століття, як Б. Ліддел – Гарт, З. Фрейд, Е. Фромм, Х. Арндт, О. Шпенглер, Н. Лосський, Ю. Габермас, митрополит А. Шептицький, Б. Рассел та ін. У цьому розділі ми використали методи аналізу та синтезу.

Другий розділ буде основним розділом, де вже будуть висвітлюватися основні думки філософів різних епох починаючи від античності і закінчуючи сучасністю. Другий розділ є майже втричі більшим за перший. Такий поділ праці ми зробили свідомо, оскільки ми маємо на меті представити думки багатьох філософів. Така несиметричність позначається ще одним фактом: оскільки один філософ не виражав думку цілої епохи, ми вирішили подати по кілька представників різних епох, щоб більш – менш зрозуміло, доступно і стисло подати читачу інформацію щодо уявлень про війну у філософів, чи людей, тієї, чи іншої епохи.

Для зручнішого подання інформації другий розділ ми поділили на п'ять пунктів. У свою чергу, ці пункти поділені на підпункти. У першому пункті II розділу ми охарактеризуємо ставлення до війни в Античності. Тут ми спочатку подамо найдревніші філософські думки, виражені у індійській, китайській та перській філософіях, які були тісно пов'язані з релігією (зокрема, з індуїзмом в Індії та маздеїзмом в Персії). Відтак ми перейдемо до розгляду тверджень грецьких філософів (Демокріта, Геракліта, Платона та Аристотеля), а також науковців, які розглядали думки давніх філософів (Р. Дікшитар, О. Гуторович, І. Панафідін, Н. Соломон). Тут же ми розглянемо і римську військово – філософську думку (Ціцерон). Завершимо цей пункт розглядом біблійно – раціоналістичного розуміння поняття «війна».

У другому пункті II розділу ми охарактеризуємо бачення війни у Святих Отців та ранньохристиянських мислителів. Тобто розуміння і сприйняття війни у ранніх християн та в перші століття становлення Церкви. Тут будуть використані думки таких постатей, як Тертуліан, св. Климент Олександрійський, св. Іван Золотоустий, св. Василій Великий, св. Атанасій Великий, св. Григорій Ніський, бл. Августин та ін. В цьому пункті буде показано, що в перші століття існування Церкви відношення до війни було негативним,

оскільки війна супроводжується вбивствами і порушує Божу заповідь «не вбивай!». Проте, як ми зазначимо, в Августина поняття війни буде вже не таким категорично негативним, що знайде свій відгомін у епосі Середньовіччя. На допомогу нам придуть праці українського науковця О. Киричка, а також православних науковців та богословів А. Григор'єва та А. Сильв'єстрова.

Відтак ми перейдемо до третього пункту II розділу, який покаже ставлення до війни та її пояснення у середньовічних філософів. В основному це будуть напрацювання св. Томи Аквінського і його «Сума боголов'я» та Еразма Роттердамського і його «Скарга миру». Саме тут ми прослідкуємо, що ставлення до війни в Церкві (оскільки філософська думка в цей період розвивалася в руслі Церкви та релігії) різко змінюється з повного відкидання на витворення поняття війни, благословенної Богом, або «священної війни». В цьому пункті ми також зможемо познайомитися з думками мусульманських та єврейських філософів середньовіччя та їхнього поняття «священної війни» («джихаду»).

Четвертий пункт – це філософи Нового часу, або так званого «модерну», і їхнє пояснення війни. В той час, коли середньовічних філософів характеризував духовний підхід до війни, то філософи так званого «модерну» підходять до війни чисто раціоналістично, не заторкуючи релігії. В цьому пункті ми розглянемо думки Т. Морра, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, І. Канта, Ф. Гегеля та інших філософів.

І, врешті, в п'ятому пункті II розділу ми зосередимося на охарактеризуванні ставлення до війни філософів епохи Постмодерну та сучасності. Зокрема тут ми побачимо повну відмінність від усіх попередніх філософських теорій. Якщо попередні філософи не заперечували існування війни (а деякі ще й пояснювали, що вона потрібна), то в епоху Постмодерну, (філософія якої почала творитися внаслідок революцій, ідеологій (зокрема, соціалізму та комунізму), атеїзму, а головне, внаслідок двох світових війн) філософи майже повністю були противниками війни і, бачачи загрози розв'язання війн з використанням ядерної зброї, повністю засуджували і заперечували війну. У цьому пункті ми розглянемо думки Ф. Ніцше, З. Фрейда, Е. Фромма, Х. Арендт, Б. Рассела, М. Фуко, Д. Донцова а також св. Пап Івана XXIII та Івана Павла II, які відносяться до сучасних мислителів. Однак, сучасна філософія сильно позначена постмодерним мисленням.

Узагальнюючи, ми зазначимо, що у даній праці ми використали методи порівняння, аналізу та синтезу. Джерельною літературою в даній роботі були праці таких філософів та військових діячів, як Андрій Снесарєв, Безіл Ліддел – Гарт, Карл Клаузевіц та Ханна Арендт. Ми також посилалися на напрацювання таких філософів та науковців, як Зигмунд Фрейд, Ерих Фромм, Бертран Рассел, Іммануїл Кант, Фрідріх Гегель, Ніколай Лосский, Тома Аквінський, Олександр Киричок, Ольга Гуторович, Натан Соломон та ін. Таким чином, ми постараємося зупинитися на кількох основних точках для загального охарактеризування поняття «війни». Отож більш загально охарактеризуємо явище війни.

ВИСНОВКИ

Війна. Це явище супроводжувало, супроводжує і, мабуть, ще довго супроводжуватиме людство. Жага влади, наживи, марнославства, які є присутні між людьми стимулюватимуть розв'язання і ведення війн. Не зважаючи на те, які біди приносить війна, люди продовжують воювати.

Разом з розвитком людства розвиваються і методи вбивства і руйнування. На оборону держави витрачають величезні кошти. Ці кошти йдуть на закупівлю зброї та розробки

своїх видів озброєння, розвитку військово-промислового комплексу. Внаслідок такого динамічного розвитку військової справи людство постало на грані самознищення, оскільки руйнівна сила сучасної зброї настільки велика, що може знищити усе живе на світі. Загроза Третьої світової війни, в якій в хід може піти найбільш вбивча зброя – ядерна – зараз дуже велика. Сучасні військові спеціалісти та науковці продовжують наголошувати, що використання ядерної зброї призведе до катастрофічних наслідків, одним з яких є так звана «ядерна зима», коли більшість живого на землі вимре.

У своїх проповідях Папа Римський Франциск наголошував, що світ знаходиться в стані нової Холодної війни. І ця війна в будь-яку мить може перетворитися в «гарячу», Третю Світову війну. Тому Папа закликав мирне вирішення міждержавних проблем. Якщо це не зробити – людство, за словами Папи Франциска, не зможе пережити цю війну.

Проте, не зважаючи на це різні небезпеки і виклики, які ставить перед нами війна, люди продовжують воювати. І, як це не парадоксально, війна робить наше життя кращим через винаходи в галузях медицини, зв'язку, техніки.

Філософи, як люди освічені, розглядають усе, що стосується життя людини і намагаються осмислити це у своїй сутності. Це осмислення заторкнуло і явище війни. У всі часи філософи приділяли увагу війні і висловлювали своє ставлення до неї. Воно було різним, в залежності від обставин і епохи.

У дипломній праці ми намагалися висвітлити основні поняття та розуміння явища війни і як до неї ставилися філософи впродовж віків. Описали основні точки, як спільні, так і відмінні, у баченні філософів явища війни і їхнє сприйняття. Воно було різне: як позитивне, де підкреслювалась обов'язковість і позитивність війни, до різкого несприйняття і засудження, як явища масового вбивства і руйнування. Спочатку ми намагалися знайти спільні точки і вивести загальне розуміння поняття «війна». Опісля ми старалися показати еволюцію трактування цього поняття у філософії.

Нашу працю ми поділили на два розділи. Для того, щоб краще висвітлити філософські думки і зрозуміти, на чому вони базувалися, ми додавали в працю невеликі вкраплення тактики, стратегії та політики. У першому розділі ми намагалися описати сам феномен війни та пояснити його розуміння в загальному, його характер та сутність.

Використовуючи в цьому розділі методи аналізу та синтезу, ми визначили, що війна – це ціле мистецтво, яке спрямоване виключно на перемогу. У цьому розділі ми визначили, що вступаючи у війну, в народі починає мінятися менталітет: від мирного відокремленого існування до колективного захисту своєї держави. Тобто загальне добро стоїть вище, ніж добро особисте.

Відтак, ми намагалися показати те, як проводилися війни впродовж історії і для чого вони проводилися, яким був їхній сенс. Методи ведення воєн еволюціонували разом з розвитком і еволюцією зброї. Якщо колись війни були тотальними, то тепер війни – це лише короткі кампанії та битви у віддалених куточках землі. Хоча, поняття «тотальна» війна також ще має місце у сучасному світі (особливо в зв'язку з подіями останніх десяти років). У сучасності «тотальна» війна – це тактика, яку називають «стратегією непрямих дій» і яку ми намагалися висвітлити у нашій праці. Ми побачили, що ця тактика полягає не в прямому зіткненні з супротивником, а в маневрі і діях, які б роззброїли супротивника і позбавили б його шансів оборонятися.

Після цього ми розглянули війну, як частину політики. Тут ми показали, що держава під час війни використовує не тільки фізичну зброю знищення цілих мас. Цю зброю вона замінює зброєю іншою, і, як показує практика, досить дієвою. І таку зброю держави

використовували впродовж всієї своєї історії. Цією зброєю є слово, фінанси, а в умовах сучасності – це інформація та пропаганда.

Опісля ми намагалися висвітлити війну з точки зору особи та її свободи. Показали, що досить часто війна розв'язується через характер, себелюбство і деякі прагнення окремих індивідуумів, які виходять з фізіологічних процесів. Проте, як ми зазначили, людина може і не йти за тим, що вона прагне, вона може обмежувати себе щоб бути понад бажаннями і пристрастями. Ці люди, які йдуть за своїми прагненнями і пристрастями створюють царство нижчого буття, а це царство є царством ворожості.

Після цього ми показали розуміння війни в теодицеї. Тут постали питання: якщо Бог – Всемогутній і люблячий, то як він створив світ, який просто лежить у злі? Невже Бог створив війну? Відповіддю було те, що Бог створив людей, як окремих осіб, які вступають між собою у відносини. Не завжди ці відносини є відносинами любові. Часом ці відносини – це відносини ненависті. Ми побачили, що такі відносини впливають з того, що людина дорожить більше відносними цінностями, які приводять до того, що до одних ми ставимось добре, а до інших – погано. Це все залежить від міри егоїзму, який або вбиває любов, або сильно спотворює її. Наша любов тепер до когось – це опосередкована любов до себе.

У другому розділі, використовуючи методи аналізу та порівняння, ми намагалися висвітлити та порівняти розуміння війни філософів, які жили в різні часи та різні епохи. Висвітлення цього розділу ми розпочали з найбільш древніх філософських думок про війну, які сформувалися в Індії, Китаї та Персії (Ірані). Тут ми побачили, що для культур цих часів війна була чимось сакральним, героїчним. Через це виникла навіть каста воїнів, головним завданням цілого життя якої було воювати і вести війни. Як ми побачили, древні цивілізації вірили, що їхня війна – це боротьба добра зі злом, при чому їхні народи представляли сторону добра і ставили собі благородну мету: не допустити зло і перемогти його.

Після цього ми перейшли до огляду думок мислителів античних Греції та Риму. Перші філософські розумування на тему війни дали поштовх для роздумів мислителям наступних поколінь. Саме в Греції вперше появились розрізнення «справедлива» та «несправедлива» війна. Справедлива війна для греків, як ми побачили, була війною проти варварів задля збагачення самих грецьких держав. Несправедлива війна – це повстання проти влади, громадянська війна. А в Римі були відпрацьовані механізми справедливої війни у світлі Римського права: тільки війна оголошена і яка ведеться по правилах може рахуватися справедливою. Після цього ми оглянули біблійно-равніністичне розуміння війни, де війна поділялася на священну («херем») та просту. Тут ми показали, що священна війна – це війна, благословенна Богом проти тих, хто був відступниками від Бога і ця війна була особливо жорстокою по відношенні до ворогів. Їх просто винищували, не залишаючи нікого. Проста війна – це війна, яка проводилася після того, як противник відхилив пропозицію миру.

Оскільки далі філософія розвивалася в руслі і під патронатом Церкви, то ми перейшли від розгляду античної думки про війну до того, як характеризували і ставилися до війни преподобні і богоносні Отці наші. У цьому пункті ми побачили, що в більшості Отці ставилися негативно до війни, оскільки війна пов'язана з вбивством і заперечує як заповідь «Не вбивай!», так і слова Христа: «Хто ударить тебе в праву щоку, оберни до нього й другу» (Мт. 5, 39). Також ранні отці Церкви були проти служіння у війську, оскільки у війську справляли культи язичницьким богам, а для християнина це було

неприпустимим. Лише блаженний Августин, як ми побачили, інакше ставився до війни. На відміну від решти Отців, Августин чітко розділив поняття «справедлива» та «несправедлива» війна. Як ми побачили, для Августина справедлива війна – це війна, в якій держава захищає себе від зовнішнього нападу, позаяк це не вона нападає. Відтак ми перейшли до розгляду думок середньовічних мислителів. У Середньовіччі ставлення Церкви до війни повністю змінюється. Під впливом мусульманського нашестя витворюється поняття «священної війни», тобто війни, яка є благословенна Господом Богом. Ця ідея буде використовуватися під час Хрестових походів і Римські Папи будуть обґрунтовувати таке ставлення до війни на словах: «Не мир я приніс вам, а меч» (місце у СП). В тому ж середньовіччі філософи виробили і додали до визначення «справедливої» війни деякі свої твердження. Такими твердженнями були, наприклад, те, що для оголошення війни потрібно компетентного правителя і війна має бути оголошеною. Думки про війну у мислителів Нового часу повністю відрізнялися від думок філософів попередніх епох. Філософське бачення формувалося вже під впливом раціоналізму, відділеного від релігії. Різниця була насамперед у тому, що ранні філософи (особливо християнські мислителі) все ж, не заперечували, що війна – це негативне явище. Натомість мислителі Нового часу почали стверджувати, що війна – це явище позитивне, яке було, є і буде. До того ж, вони підходять до війни вже раціоналістично, на відміну від попередніх мислителів, які підходили до цього явища в духовному плані, орієнтуючись на Бога. У мислителів Нового часу щодо війни панує чистий розрахунок, корисна війна для держави, чи ні і як її треба вести. І хоча знаходилися противники війни (як, наприклад, Іммануїл Кант), їх було мало. Філософські думки Нового часу про війну характеризуються тим, що вони намагаються показати її, як звичне явище, яке людству є потрібним, оскільки тільки так люди можуть знаходитися у безпеці завдяки демонстрації своєї сили. На сам кінець ми перейшли до огляду розуміння війни мислителями епохи Постмодерну. Класична філософія, яка розвивалася впродовж віків з її розумінням поняття війни в епоху постмодерну, зазнає широкої критики внаслідок двох Світових воєн. Головною відмінністю постмодерної філософської думки від минулих поглядів є те, що у епоху Постмодерну мислителі рішуче відкидали і засуджували війну, як таку. Більш того, вони викривали намагання оправдати війну і різко критикували. Також вони не погоджувалися з розрізненням понять «справедлива» та «несправедлива війна», вказуючи на те, що якою б вона не була, це все одно війна. А війна супроводжується жертвами. У своєму запереченні війни мислителі опиралися на величезні людські жертви внаслідок двох Світових воєн. Також вони вказували на те, що в держав появилася ядерна зброя, з'явилася загроза ядерної війни і повного знищення. Та й навіть без ядерної зброї озброєння ставали все більш руйнівними, вбивчими та жахливішими. Тобто Постмодерні філософські думки про війну були своєрідним протестом проти війни і закликом до повного миру та роззброєння. Хоча, як і в кожній епосі, у постмодернізмі були філософи, які відстоювали війну, зокрема національно-визвольну (як, наприклад, Д. Донцов).

Головною проблемою цієї праці стало насамперед пояснення війни. Слід було добирати такий матеріал, який би висвітлив тему більш-менш всеціло. Ми старалися не ввійти в своєрідну односторонність: не показати війну, як суто політичне явище (бо це б тоді не було філософським осмисленням), та не «філософізувати» надмірно над цим поняття, щоб матеріал був зрозумілим.

Ми усвідомлюємо, що наша праця не претендує на повну вичерпність по даній тематиці. У

ній ми намагалися лише загально окреслити розуміння поняття «війна». Дана дипломна робота є скромним намаганням зібрати головні ключі до розуміння явища війни. Ми сподіваємося, що наша дипломна праця стане поштовхом і стимулом до написання подальших дослідницьких робіт, які б повніше висвітлили явище війни у філософії. Зокрема, було б хорошою ідеєю охарактеризувати поняття війни у кожній епосі окремо, зосередившись на одній з них. Оскільки в наш час це поняття є особливо актуальним і варто конкретніше пояснювати, що таке війна, щоб люди розуміли це поняття не поверхово, як масове вбивство та руйнування, а звертали до тієї глибинної мудрості, якою є філософія та Господь Бог.